

УДК 378.011.3-051:373.3 (477)

Олена Матвієнко

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО СВІТОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОСТОРУ

У статті проаналізовані сучасні тенденції професійної підготовки вчителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах в умовах нової освітньої парадигми. Автором зроблена спроба проаналізувати передумови і сучасні тенденції у світі і відповідно у світовому педагогічному просторі. Доведено, що процеси взаємопроникнення педагогічних ідей і парадигм сприяють інтеграції в межах європейського континенту, здійснюється така освітньо-інтелектуальна інтеграція на двох рівнях – державному і вишівському.

Ключові слова: професійна підготовка, вчителі початкової школи, модернізація системи освіти, педагогічні парадигми, євроінтеграція.

В статье проанализированы современные тенденции профессиональной подготовки учителей начальной школы в высших педагогических учебных заведениях в условиях новой образовательной парадигмы. В статье сделана попытка проанализировать предпосылки и современные тенденции в мире и соответственно в мировом педагогическом пространстве. Доказано, что процессы взаимопроникновения педагогических идей и парадигм способствуют интеграции в рамках европейского континента, осуществляется такая образовательно-интеллектуальная интеграция на двух уровнях – государственном и вузовском.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, учителя начальной школы, модернизация системы образования, педагогические парадигмы, евроинтеграция.

The article analyses contemporary tendencies of primary school teachers professional preparation at higher pedagogical educational establishments in the new paradigm modern educational conditions. The article is an attempt to consider preconditions and modern tendencies in the world and accordingly in the world pedagogical space. It is proved that pedagogical ideas and paradigms interpenetration promotes integration within European continent, two – level educational – intellectual integration is being completed – states and regional. The leading factors that determine national systems varieties and peculiarities of professional preparation models and at the same time lead to pedagogical education development mutual tendencies in the countries of Western Europe, are to be considered the same historical, political and social contexts; modern

international ideas: integration, professionalism, fundamentalism, universalism.

Key words: *professional preparation, primary school teachers, educational system modernization, pedagogical paradigms, European integration.*

Світова глобалізація та інтернаціоналізація, розбудова Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) та Європейського дослідницького простору (ERA), інтеграція України до європейського та світового освітнього просторів, інтенсифікація процесів міжнародної взаємодії у середовищі вищих навчальних закладів (ВНЗ) і наукових установ зумовлює підвищення якості професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю у вищих навчальних закладах.

Професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю у вищих навчальних закладах досліджувалася у працях вітчизняних і зарубіжних учених: як системно (А. Алексюк, С. Амеліна, В. Андрущенко, В. Гриньова, М. Євтух, С. Калашнікова, Г. Козлакова, Б. Корольов, В. Кремень, Н. Кузьміна, В. Луговий, В. Майборода, В. Манько, Г. Онкович, О. Пехота, І. Підласий, М. Степко, О. Сухомлинська та ін.); так і в окремих аспектах: психолого-педагогічні засади професійної підготовки фахівців у країнах Західної Європи та США (Н. Абашкіна, Н. Журавська, Ю. Кіщенко, Л. Отроценко, Л. Пуховська, Т. Саєнко, Ж. Таланова); проектування педагогічних систем і технологій (В. Безпалько, І. Лернер, С. Сисоєва); організація освітнього процесу в педагогічних навчальних закладах (С. Архангельський, О. І. Гура, Т. Сущенко та ін.), окремі складові чи види професійної компетентності (В. Гриньова І. Зарубінська, І. Зязюн, І. Соколова); формування комунікативної компетентності (Л. Барановська, Т. Левченко, Л. Мітіна, І. Секрет та ін.), соціокультурної компетентності (О. Бірюк, Р. Гришкова, І. Закір'янова, Д. Іщенко та ін.), міжкультурної комунікативної компетенції (Ю Акаймова, Т. Атрощенко, М. Бірам, Р. Бріслін, Н. Жданова, К. Кнапп, Т. Петтігру, І. Плужник, Г. Тріандіс, Н. Удовиченко, Д. Флівелінг, М. Хаммер, Д. Хірш, Е. Холл, А. Шмідт).

Останнім часом в освітньому просторі України відбуваються зміни на всіх рівнях – від початкової ланки до вищих навчальних закладів. За двадцять років у вітчизняній освіті відбулося чимало позитивних змін, які позначилися як на змісті, так і формах та методах навчання. З'явилися нові терміни для позначення педагога нового покоління, який має виступати суб'єктом навчального співробітництва: фасилітатор, тьютор, модератор, коуч. Проте, на жаль, термінологічні оновлення мало позначилися на внутрішньому ставленні вчителя педагогічного процесу.

Метою нашої статті є обґрунтування методологічних засад процесу професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи з урахуванням тенденцій розвитку вищої освіти в Україні в контексті інтеграції до світового педагогічного простору.

У науковому забезпеченні модернізації української освіти в ХХІ столітті важливе місце посідає прогноз еволюції світової освіти, встановлення сучасних і перспективних тенденцій розвитку освіти в окремих країнах, у геополітичних регіонах та у глобальному масштабі. Аналізу передумов і сучасних тенденцій у світі і відповідно у світовому педагогічному просторі, присвячена значна кількість робіт вітчизняних і зарубіжних авторів.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється увага професійній підготовці майбутнього вчителя, зокрема змісту педагогічної освіти (А. Алексюк, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, І. Підласий); вдосконаленню технологій навчання майбутнього вчителя (В. Бондар, С. Мартиненко, О. Матвієнко, О. Пехота, О. Савченко).

У системі підготовки педагогічних кадрів, на думку Р. Суходольського, до якої варто прислухатися, ще недостатньо враховуються об'єктивні тенденції, властиві розвитку освіти в цілому: зростання діагностики в постановці цілей та оцінці результатів навчання; підвищення інтенсивності навчання на основі використання сучасних педагогічних технологій; розробка і впровадження освітніх стандартів, що забезпечують їх досягнення, навчально-методичних модулів; інтеграція та диференціація навчальних курсів, видів, ступенів і установ освіти; посилення індивідуально-творчого рівня освіти [8, с. 5].

Тож педагогічна інноватика полягає у постійному пошуку і впровадженні нових, максимально ефективних технологій навчання і виховання, результатом яких має бути: формування високоадаптованої до змінних умов, активної, діяльної, творчої особистості, яка вміє аналізувати, долати будь-які труднощі. Модернізація вищої педагогічної освіти потребує глибинних змін й у системі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Процеси взаємопроникнення педагогічних ідей і парадигм сприяють інтеграції в межах європейського континенту, здійснюється така освітньо-інтелектуальна інтеграція на двох рівнях – державному і вищівському, що й засвідчили сучасні ґрунтовні наукові роботи та розвідки. Зокрема, досліджувалися провідні напрями сучасного реформування вищої педагогічної освіти у Великобританії (Н. Авшенюк, В. Кузнецова), система підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у Німеччині (С. Павлюк, А. Турчин) розвиток педагогічної освіти у США (І. Гушлевська), система підготовки педагогічних кадрів в Ізраїлі (М. Дреєрман, досвід та тенденції розвитку педагогічної освіти Японії (О. Озерська). Праці Н. Глузман, Л. Пуховської розкривають проблемні дослідження професійно-педагогічної підготовки вчителів на матеріалах декількох країн. Дисертація В. Ковальчук стосується модернізаційного аналізу процесу професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя на основі вимог до фахівця в сучасному постіндустріальному інформаційному суспільстві,

що адекватно реагує на виклики сучасної глобалізації [5].

Як показало дослідження, проведене Л. Пуховською [3], провідними чинниками, що зумовлюють різноманітність та особливості національних систем, моделей професійної підготовки вчителів і одночасно ведуть до спільних тенденцій розвитку педагогічної освіти в країнах Західної Європи, можна вважати – відповідні історичні, політичні та соціальні контексти; особливості культурно-національних традицій, переконань та поглядів щодо вчителя, його статусу, ролі, компетентності та професійних функцій; сучасні міжнародні педагогічні ідеї: інтеграція, професіоналізація, фундаменталізація, універсалізація.

В американській освіті [2] акцент робиться на те, щоб зробити підготовку вчителів більш ефективною, тому створюються умови для творчої організації педагогічного досвіду студента. Шляхами здійснення індивідуального підходу до професійної підготовки пропонуються: індивідуальні програми навчання; індивідуальне наставництво, навчання, побудоване на основі семінарів, що сприяє розвитку рефлексивного мислення, ведення студентами «щоденника рефлексії», створення студентами спільно з викладачами проблемної моделі педагогічного процесу і тощо [2]. Основні пріоритети спрямовані на поєднання особистісного та діяльнісного підходів, залучення студентів до набуття й осмислення власного педагогічного досвіду [7, с. 27]. Отже, педагогічна освіта Сполучених Штатів Америки спрямована на активну участь студентів у конструюванні знань, на безперервний процес учіння, на організацію навчального процесу, зорієнтованого на розвиток творчого, критичного й самостійного мислення студентів [3].

У Великобританії під час професійної підготовки вчителя початкових класів в університетах особлива увага приділяється глибокому оволодінню майбутніми вчителями одним з основних предметів, що викладаються в початковій школі, а також вивченню особливостей навчання дітей з різними фізичними та розумовими відхиленнями від норми. Активно існує така форма навчання, як тьюторство, тобто допомога студенту скласти особистий план навчання і консультація його з даного питання протягом усього строку навчання [2]. Педагогічна освіта має такі цікаві практичні особливості, наприклад: ВНЗ зобов'язаний спостерігати за роботою своїх випускників у школі не менше року після випуску та залучати до навчального процесу кращих шкільних учителів.

Для розвитку вищої педагогічної освіти Ізраїлю характерні процеси диверсифікації та інтеграції. Процеси диверсифікації у структурі вищої школи сприяли створенню асоціацій, до яких входять вищі навчальні заклади, наукові, інститути, професійні школи, навчально-наукові об'єднання [4, с. 3].

Зміст підготовки вчителя початкової школи у Німеччині передбачає вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу, основної спеціальності,

додаткової спеціальності, проходження педагогічної практики [9, с. 80]. Водночас навчальні плани і програми з підготовки викладачів професійної школи є різноманітними та багатоваріантними. Характерним проявом індивідуалізації та диференціації підготовки майбутніх учителів початкової школи є індивідуальні навчальні програми, побудовані за модульно-блоковою структурою. Студент має можливість здійснити вибір предметів із кожного блоку з переліків, запропонованих кафедрами. Тобто можливий вибір предметів із різних блоків допомагає вирішити суперечності між загальними вимогами до студентів, майбутніх вчителів школи, і їх індивідуальними нахилами [9, с. 95]. У Німеччині значну частку професійної підготовки становить самостійна робота студентів. Відповідно у німецьких вишах прийнято практикувати написання студентами великої кількості рефератів, виконання творчих завдань, проектів, звітів, написання доповідей, які у формі виступів на семінарах є умовою допуску до складання іспитів і заліків [2]. Відтак спостерігається стійка тенденція до скорочення лекційної форми проведення занять, натомість збільшуються заняття у формі семінарів. Практикується підготовка проведення семінарів самими студентами. Студентам надається велика консультаційна допомога провідними викладачами курсів. Індивідуальна форма роботи зі студентами займає значне місце в навчальному процесі.

Що стосується освіти у Франції у дослідженнях низки учених (О. Бочарова, Н. Глузман, Т. Дмитренко, Л. Коваль, В. Ковальчук), перша педагогічна умова, пов'язана з професійно-педагогічною підготовкою вчителя початкових класів у Франції, включає в себе наступні напрями: мотивація вибору педагогічної професії (майбутні студенти університетських інститутів відбираються на підставі особової справи і спеціальної співбесіди); формування особистісних якостей вчителя початкових класів за допомогою курсів за вибором: інтегрованість свідомості, глобальність мислення, широка інформованість; підготовка вчителя до вирішення сучасних проблем: шкільна адаптація дітей різних етнічних груп; практична спрямованість у викладанні психології та педагогіки: майбутні учителі опановують тестові завдання і техніку їх розшифровки.

Другою умовою, що забезпечує ефективну професійну підготовку вчителя початкових класів, є модернізація педагогічної практики в процесі підготовки вчителя початкових класів. У Франції створено три моделі організації педагогічної практики: 1) коли педагогічна практика відіграє другорядну роль; 2) у ході педагогічної практики студенти оволодівають тільки методичними прийомами; 3) студент у ході педагогічної практики опановує аналітичною педагогікою [1].

Напевно, за третьої моделі і повинна модернізуватися педагогічна практика. У французькій педагогічній освіті намічається тенденція в реформуванні педагогічної практики в таких напрямках: збільшення тривалості практики, різноманітність місць її проведення; системність

завдань проходження педагогічної практики з поступовим ускладненням її змісту; проведення практики в спеціальних навчально-виховних центрах, у яких зібрано все передове і краще.

Тож проаналізувавши досвід різних країн з професійної підготовки вчителів початкових класів, спираючись на наукові праці, можна виявити такі тенденції щодо вдосконалення навчання студентів, що, безперечно, є свідченням модернізації європейської освітньої галузі: психолого-педагогічна і соціологічна спрямованість змісту педагогічної освіти; практична підготовка майбутнього вчителя до спілкування на основі тренінгових занять; реформування педагогічної практики; використання практико-орієнтованих форм навчання: індивідуалізація викладання, моделювання навчальних ситуацій, аналіз відеофрагментів уроків, шкільні та лабораторні практикуми; використання інформаційних технологій; підвищення питомої ваги самостійної підготовки студентів.

Процеси глобалізації та євроінтеграції України, демократичні перетворення в соціально-політичному та економічному житті детермінують масштабні трансформації в сучасному культурно-освітньому просторі. Освіта покликана забезпечити реалізацію виховної, дидактичної та розвивальної функцій педагогічного процесу.

Отже, модернізація системи освіти виступає як невід'ємна частина інноваційного розвитку України в цілому. Увагу в цьому процесі слід приділяти не тільки підвищенню якості освітніх послуг, але і вдосконаленню професіоналізму фахівців, що надають ці послуги. Тому особливістю сучасного розвитку сфери освіти є необхідність комплексного застосування якісного підходу до професійного становлення спеціаліста при формуванні та диференціюванні його компетенцій.

У XXI ст. людина живе і діє в умовах постійних змін, динамізм та мінливість стають невід'ємною ознакою різних сфер життя, тому, завдання освіти полягає у формуванні особи до продукування й сприйняття змін, виховати у неї вміння вчасно відмовлятися від попереднього досвіду й норм поведінки. Що є важливою складовою сучасного компонента якості освіти.

До важливих складових процесу якісного розвитку освітньої сфери можна віднести:

- введення нових спеціальностей, які розширюють наявні компетенції і дозволяють виконувати завдання в рамках окремої професії на більш високому якісному рівні;
- здійснення освітнього процесу на основі інноваційних технологій навчання, які ефективно стимулюють освоєння, а також надають глибокий і якісний характер формованим компетенціям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочарова О. А. Модернізація вищої школи у сучасній Франції: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.01

- [Електронний ресурс] / О. А. Бочарова; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2006. – 20 с. – укр. – Назва з титул. екрану.
2. Глузман Н. А. Современное начальное образование в европейских странах: подготовка в школах и университетах режим доступа: portal/soc_gum/pspo/2007_14_1/doc_pdf...
 3. Гушлевська І. В. Трансформація професійних функцій вчителя в умовах інформаційного суспільства (на матеріалі США і Канади): автор. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. В. Гушлевська. – К., 2006. – 23 с.
 4. Дреєрман М. Г. Становлення і розвиток вищої педагогічної освіти в Ізраїлі: автор. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / М. Г. Дреєрман. – Одеса, 2007. – 20 с.
 5. Ковальчук В. Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 [Електронний ресурс] / В. Ю. Ковальчук; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 35 с. – укр. – Назва з титул. екрану.
 6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. <http://guonkh.gov.ua/content/dokuments/16/1517/Attaches/4455.pdf>.
 7. Реформы и развитие высшего образования: Программный документ ООН по вопросам образования, науки культуры / ЮНЕСКО. – 1995. – 49 с.
 8. Суходольский Г. В. Основы психологической теории деятельности. – 2-е изд., стереотип. / Г. В. Суходольский. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 168 с.
 9. Турчин А. І. Підготовка вчителів для закладів професійної освіти у Німеччині: дис.... канд. пед. наук: 13.00.04 / Турчин Андрій Іванович. – Тернопіль, 2003. – 284 с.